

Lelő-hely

BENKŐ JÓZSEF

KEREKES GYÖRGY

RÓZSA ZOLTÁN

ZSIKAI RAJMUND PÉTER

66

ÁRPÁD-KORI ERSZÉNYLELETEK AZ OROSHÁZI MÚZEUM GYŰJTŐTERÜLETÉRŐL

Erszénylelet. Egyre gyakrabban hallhatjuk, olvashatjuk mostanában ezt a kifejezést. De mi is az erszénylelet? Pontos meghatározása valahogy így hangozhatna: egy személy hétköznapi használatra magánál tartott, és együtt elveszített/földbe került pénze. Tehát nem felhalmozott, teaurált érmék halmaza, hanem a mindennapi felhasználásra szánt „költőpénz”. Ezek jellemzően kétféle módon kerülhetnek elő. Vagy ásatások alkalmával egy-egy feltárt objektumból, vagy a felszínen

szétszántva a mostanában egyre népszerűbb és egyre hatékonyabb fémkeresős kutatások alkalmával. Cikkünkben három, a 13. század első feléből származó, szétszántott erszényleletet mutatunk be röviden az Orosházi Nagy Gyula Területi Múzeum gyűjtőterületéről.

II. Eberhard friesachi pfennig (1200–1246)

A lassan évtizedes múltra visszatekintő fémkeresős tevékenység nyomán közel tízezres nagyságrendű annak az éremanyagnak a mennyisége, amely az orosházi múzeum gyűjteményét gyarapította. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy kijelenthetjük: az éremanyag a középkori veretek tekintetében szinte 100%-os mértékben meghatározásra is került. Ebben a hatalmas kollekcióban találkozhatunk magányos darabokkal, illetve olyanokkal is, melyek egykoron valószínűleg összetartozhattak. Ez utóbbiak lehetnek edényben elrejtett kincsek is, de akár erszényleletek is. Jelen írásunkban három erszényleletnek tartható leletegyüttes bemutatására vállalkozunk.

1.

Az Orosháza-Bónum faluhely messze a legnagyobb publicitást kapta a régió Árpád-kori lelőhelyei között az utóbbi időben. Már jelen folyóirat hasábjain is többször értekeztünk róla, és az innen előkerült leletekről. Ennek oka, hogy a 12. század végén, 13. század első évtizedeiben valószínűleg pénzváltó muszlimok élhettek itt. E tevékenységükre utaló hagyatékukat, így az érméket, hamis érméket, ólomsúlyokat stb. zömmel a sáncárokkal körülvett település belső részein találtuk meg, míg az itt bemutatott leletegyüttes a sáncárokhoz közel, annak belső oldalán került elő. A kis területen szóródó leletegyüttes hamis darabokat nem tartalmaz, összetartozásuk pedig valószínűsíthető. A friesachi típusú érmékre 2018 őszén bukkantunk rá, amikor az itt felépülő napelempark mun-

kálatai előtt többször is jártuk a lelőhelynek ezen részét. A megközelítőleg 20 méter átmérőjű sűrűsödés kutatását a közelben húzódó vasútvonal zavarta, ásatásra pedig az idő rövidege, illetve a napelempark megépülése miatt akkor nem volt lehetőség.

2.

Az 1939-ben még Csanád vármegyéhez tartozó Csanádapáca község Árpád-kori előzményekkel bíró, késő középkori lelőhelyén a szegedi múzeumtól Bálint Alajos végzett ásatást, melynek során feltárta a templom maradványait és a temető egy részletét. A középkori település egy valamikori folyómeder partvonalán helyezkedett el, a felszíni formák ma is változatos képet mutatnak, magaslattal és mélyedésekkel szabdalta terület. A lelőhely nyugati részén, egy jelentősebb kiemelkedés déli lejtőjén a 2010-es években fémkeresős kutatás során friesachi pfennigek kerültek elő. Először csak néhány darab, de mivel a területet a kertészeti művelés miatt minden évben megszántják, így a későbbi kutatások még több érmét hoztak a felszínre. Összesen 19 érme került elő onnan, viszonylag koncentráltan, egy nagyjából 10×10 méteres területen. A megtalált érmék között a friesachi pfennigek vannak túlsúlyban, de egy kölni denár és egy angol penny is képviselteti magát.

II. Eberhard friesachi pfennig (1200–1246)

Eriacensis friesachi pfennig (Gurk, 1180–1210)

3.

Nagyszénás település északi határában egy kiszáradt folyómeder partjain Árpád-kori telepek nyomait hordozza a földfelszín. Az egyik ilyen helyszínen még a 2015-ös év elején került elő koncentráltan, egymástól csekély távolságra pár darab friesachi denár. Ezt követően ez a helyszín nagyobb figyelmet kapott, és amikor a földhasználat, a mezőgazdasági tevékenység lehetővé tette, a múzeum civil együttműködő partnereivel, fémkeresős tevékenység keretében többször átkutattuk a felszínt. A fémkeresős tevékenység eredményeként a mai nappal bezárólag összesen 44 darab érme került innen elő. A leletek jelentős része a friesachi denárok (pfennig) kategóriájába sorolható 12–13. századi ezüstveret, amelyek egy 20 méter átmérőjű körben szóródtak. A 44 darabos kollekcióban 1 darab II. Béla-hoz (ur. 1131–1141) sorolható ezüstdenárral és 2 darab II. András (ur. 1205–1235) ezüstobulussal az Árpád-ház is képviselteti magát a külföldi veretek mellett, melyek között igazán különleges darabok is találhatóak.

A szénási

leletek közt két, igazán különleges külföldi verettel is találkozunk, melyek talán az egykori erszény részét képezték. Egyikük jellegzetes peremmel rendelkező darab, amely az úgynevezett pásztorbotos pfennigek csoportjába tartozik, méretben és szabályos alakjával a korabeli magyar veretekhez áll a legközelebb. Ez a pásztorbotos szász pfennig az 1070–1100 körüli évekből származik, míg a másik, egy viseletes, kétszeresen lyukasított, billonosnak látszó érme, amely I. Otto morva herceg (1061–1087) verete.

A régészeti leletek származhatnak zárt objektumokból, illetve lehetnek szórvány jellegűek is. Előbbiek esetében jóval könnyebb helyzetben vagyunk, hiszen az objektum, és annak egyéb leletei segítik a leletanyag keltezését. Utóbbi esetben találkozhatunk extrém esetekkel is, amikor csak a tárgy régészeti lelőhelye ismert, de olyanokkal is, melyeknek van ugyan pontos koordinátájuk, ám azokat erős fenntartással kezelhetjük. Ilyenek a fémkeresős anyagok, s ilyen mindhárom fönti erszényleletünk is. A bemutatott tárgyak mindegyikének ismerjük pontos koordinátáját, de nem ismerjük az elmúlt 800 év helyi környezeti hatásait.

Természetesen más tárgyakkal is számolhatunk egy-egy erszénylelet közelében. A nagyszénási erszénylelet közvetlen szomszédságá-

II. Fülöp kölni denár (Köln, 1190 novembere előtt)

I. János angol penny (London, 1199–1216)

szász pfennig (Merseburg, 1058–1080)

I. Ottó morva denár (Olmütz, 1061–1087)

ban találunk is egy 12. századi anonim denárt is. Ennek értelmezése azért is feladja a leckét, mert a közeli kopáncsi, tatárjárás kori éremkincslelet is egy ugyanilyen denárral indul. Nagyszénáson mindemellett az erszénylelet közeléből egy bronzból öntött pecsétgyűrű is előkerült, melynek ezüstből készült kiváló párhuzamai ismertek tatárjárás kori leletegyüttesekből is. Mi épp emiatt úgy érezzük, hogy a gyűrű és az erszénylelet közt azonos előkerülési helyük ellenére sincs szoros kapcsolat. Érezzük, de biztosan persze nem tudjuk.

Vé-
hetően
a nagyszénási er-
szénylelet részét képezte
az a félbevágott tetradrachma, me-
lyet II. Philipposz (ur. Kr. e. 356–336) makedón
király veretett az Kr. e. 4. században. Jelenléte
lehet véletlen is akár, de lehet egy jó szemű
Árpád-kori ősrünk találatja is, aki mint (tört-)
ezüstöt tartotta meg egy olyan időszak-
ban, amikor az elértéktelenedő magyar
veretek mellett vagy helyett a tört/
veretlen ezüstöt is elfogadták fi-
zetőeszközként.

Nagyon nehéz tehát leletek összetartozását bizonyítani egy olyan lelőhelyen, ahol ugyanabból a korszakból más leleteket is ismerünk. A most bemutatott régészeti lelőhelyek mindegyikén kerültek elő egyéb Árpád-kori leletek, ami azt mutatja, hogy itt számolhatunk hosszabb-rövidebb megtelepedéssel. De mi van akkor, ha a két dolognak semmi köze sincsen egymáshoz? Mi van akkor, ha nem a lelőhelyen egykor lakókhöz köthető az erszénylelet? Ásatások hiányában ezek olyan kérdések, amikre valószínűleg sosem fogunk tudni választ adni.

Az orosházi és a csanádapácai erszényleletet a régió érmekincsének összetételével való hasonlóságuk miatt a tatárjárás korára, míg a nagyszénásit – a kései friesachi típusú veretek hiánya, és az ún. eriacensis veretek [ez a friesachi típusú veretek egyik altípusa – a szerk.] túlsúlya miatt – néhány évtizeddel a tatárjárás elé keltezzük.

II. Philipposz kelta tetradrahmadarab

II. Eberhard friesachi pfennig (1200–1246)